

Čarls Dickens

Velika očekivanja

Preveo s engleskog
Živojin Simić

 Laguna

Naslov originala

Charles Dickens

GREAT EXPECTATIONS

Translation copyright © srpskog izdanja 2024, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

Knjiga br. 55

Glava I

Otac mi se prezivao Pirip, a moje kršteno ime je Filip, ali moj detinji jezik nije mogao da stvori ništa duže ni jasnije od ta dva imena do Pip. I tako nazovem sebe Pipom, pa me i drugi prozovu Pip.

Znam da mi se otac prezivao Pirip jer o tome svedoče njegov nadgrobni spomenik i kazivanje moje sestre – gđe Džo Gardžeri, koja se udala za kovača. Kako nikad nisam video oca i majku, pa ni njihove slike (jer oni su živeli davno pre doba fotografskih snimaka), moje prve zamisli o tome kakvi su oni bili nerazumno su izvedene iz njihovih nadgrobnih spomenika. Oblik slova na očevom nadgrobnom spomeniku dao mi je čudnu predstavu da je on bio zdepast, crnomanjast čovek, kudrave crne kose. Po obliku i obrtu natpisa „Takođe Džordžijana, supruga gornjeg“, izveo sam detinjast zaključak da mi je mati bila pegava i bolešljiva. Onim pet malim kamenim pločama, svakoj oko stopu i po dugačkoj, poređanim u spretnom redu pored njihova groba i posvećenim uspomeni na moje petoro male braće – koja su u ovoj opštoj borbi za opstanak vrlo rano digla ruke od napora da prežive – dugujem uverenje, u koje sam pobožno verovao, da su sva rođena na leđima, s rukama

u džepovima od čakšira, iz kojih ih nisu nikad vadila u svom ovozemaljskom životu.

Naš kraj je bio močvarna oblast, dole pored reke, koja se odatle vijuga do mora nekih dvadeset milja. Izgleda mi da sam svoj prvi najopštiji utisak o identitetu stvari dobio jednog nezaboravnog studenog predvečerja. Tada sam ustanovio za sigurno da je ovo mesto, turobno i zaraslo u koprive, groblje; i da su Filip Pirip, nekadašnji žitelj ove parohije, i Džordžijana, supruga gornjeg, mrtvi i pokopani; i da su Aleksandar, Vartolomej, Avram, Tavija i Rodžer, dečica prednjepomenutih, takođe mrtvi i pokopani; a da je tamna ravna pustara iza groblja, ispresecana jarcima, nasipima i branama, s raštrkanom stokom koja je pasla na njoj močvara; i da je ona tamo niska olovna pruga reka; i da je ono daleko pomamno ležište, iz kojega vetar juri, more; a da je mali svežanj drhtavih živaca, koji se uplašio od svega toga i počeo da plače, Pip.

„Zatvori njušku!“, povika užasan glas kad se jedan čovek pojavi između grobova pored crkvenog trema. „Umukni, mali đavole, ili ću te zaklati!“

Strašan čovek, sav u grubom sivom odelu, s teškim gvožđem na nozi. Čovek bez šešira, poderanih cokula, i s nekim dronjkom obavijenim oko glave. Čovek koji je bio sav iskvašen vodom, pokriven blatom, ohromljen kamenjem, izranjavljen oštrim kremenjem, ožaren koprivom i izgreban trnjem; čovek koji je hramao i drhtao, gledao iskolačeno i režao; a zubi mu cvokotali u glavi kad me je ščepao za bradu.

„Oh! Nemojte me zaklati, gospodine“, molio sam u velikom strahu. „Molim vas, nemojte to učiniti, gospodine.“

„Reci mi svoje ime!“, reče čovek. „Brzo!“

„Pip, gospodine.“

„Još jednom“, reče čovek iskolačivši oči na mene. „Glasnije!“

„Pip. Pip, gospodine.“

„Pokaži mi gde živiš“, reče čovek. „Pokaži mesto!“

Pokazah tamo gde leži naše selo, na ravnici blizu obale, među jelkama i potkresanim drvećem, milju ili više od crkve.

Čovek se zagleda u mene za trenutak, zatim me okrete naglavačke, i isprazni mi džepove. U njima ne beše ničega do parčeta hleba. Kad je crkva došla na svoje mesto – jer on je bio tako brz i snažan da ju je izvrnuo naopačke preda mnom tako da sam video toranj ispod svojih nogu – kad je crkva na svoje mesto došla, kažem, sedeo sam na visokom nadgrobnom spomeniku i drhtao, dok je on halapljivo jeo hleb.

„Ti, mlado pseto“, reče čovek i obliznu usne, „ala imaš debele obraze!“

Verujem da su bili debeli, mada sam u to vreme bio nerazvijen za svoje godine i nejak.

„Proklet da sam ako ih ne bih mogao pojesti“, reče čovek preteći mi glavom, „i ako nisam upola gotov da to učinim!“

Ozbiljno izrazih nadu da on to neće učiniti, i uhvatih se čvršće za spomenik na koji me je postavio, delimično da bih se zadržao na njemu, a delimično da bih se uzdržao od plakanja.

„Sad slušaj!“, reče čovek. „Gde ti je majka?“

„Tamo, gospodine!“, odgovorih.

On se trže, zatrča se malo, stade, i pogleda preko ramena.

„Tamo, gospodine!“, objasnih uplašeno. „*Takođe Džordžijana*. To je moja majka.“

„Oh!“, uzviknu on vraćajući se. „A je li to tvoj otac pored majke?“

„Da, gospodine“, odgovorih, „i on je tu; negdašnji žitelj ove parohije.“

„Hm!“, promrmlja on zamislivši se. „Kod koga živiš? – pod pretpostavkom da ti ljubazno dozvolim da živiš, mada još nisam odlučio o tome.“

„Kod moje sestre, gospodine – kod gđe Džo Gardžeri, žene kovača Džoa Gardžerija, gospodine.“

„Kovača, eh?“, reče on. I pogleda u svoju nogu.

Pošto nekoliko puta mračno pogleda u svoju nogu i u mene, on se približi nadgrobnom spomeniku, uze me za obe ruke i zabaci me unatrag koliko god je mogao, tako da su njegove oči gledale nadmoćno u moje, a moje bespomoćno u njegove.

„Sad slušaj“, reče on, „tiče se pitanja da li da budeš pušten da živiš. Ti znaš šta je turpija?“

„Znam, gospodine.“

„I znaš šta je hrana?“

„Znam, gospodine.“

Posle svakog pitanja zabacivao me je još malo više, da bih još bolje shvatio bespomoćnost i opasnost.

„Donesi mi turpiju.“ On me opet zabaci. „I donesi mi hrane.“ Opet me zabaci. „Donesi mi i jedno i drugo.“ Opet me zabaci. „Ili ću ti iščupati srce i džigericu.“ Opet me zabaci.

Mnogo sam se uplašio, i imao sam takvu vrtoglavicu da sam se držao za njega obema rukama i rekao mu: „Ako biste se smilovali da me pustite da sedim uspravno, gospodine, onda mi možda ne bi bilo muka, i možda bih mogao da vas pažljivije saslušam.“

On me toliko zabaci i brzo obrte da crkva preskoči preko svoje vlastite vetruške.

Zatim me je držao za ruke u uspravnom položaju na vrhu spomenika, i produžio je ovim strašnim rečima:

„Donesi mi, rano ujutru, turpiju i hrane. Donesi sve to tamo kod one stare Baterije. Učini to, i da se nisi usudio da kažeš makar jednu reč ili da daš makar kakva znaka o tome da si video čoveka kao što sam ja, ili uopšte ma kakvu drugu osobu, i biće ti dozvoljeno da živiš. Ne učiniš li ovo, ili oglušiš li se o moje reči u ma kom pogledu, bez obzira kako beznačajnom, tvoje srce i džigerica biće iščupani, ispečeni i pojedeni. Pazi, ja nisam sâm, kao što možda misliš. Jedan mladić krije se sa mnom; i u poređenju s tim mladićem, ja sam anđeo. Taj mladić čuje reči koje govorim. Taj mladić zna tajan način, svojstven njemu, kako da se dokopa dečka, njegovog srca i njegove džigerice.

Uzaludno je da dečak pokuša da se sakrije od tog mladića. Dečak može zaključati vrata, može mu biti toplo u postelji, može se sav uviti u pokrivač, pa ga navući i preko glave, može misliti da mu je udobno i da je na bezbednom, ali taj će se mladić nečujno prikradati i prikrasti do njega, i raspориće ga. Ja jedva obuzdam tog mladića da ti ovog trenutka ne učini nikakvo zlo. Vrlo mi je teško da ga odvratim od tvoje utrobe. Pa sad, šta kažeš?“

Rekao sam mu da ću mu doneti turpiju i onoliko ostataka jela koliko budem mogao, i da ću rano ujutru doći kod Baterije.

„Kaži: Bog me ubio ako to ne učinim!“, reče čovek.

Rekoh to, i on me spusti.

„A sad“, produži on, „pamti šta si rekao, ne zaboravi onog mladića i idi kući!“

„Dobru – dobru noć, gospodine“, promucah.

„Mnogo dobra nije!“, odgovori on gledajući po hladnoj, vlažnoj ravnicі. „Voleo bih da sam žaba ili jegulja!“

U isto vreme on obavi ruke oko svog uzdrhtalog tela, stežući se kao da se pridržava da se ne raspadne, i othrama u pravcu niskog crkvenog zida. Dok sam ga posmatrao kako ide birajući put između kopriva i kupina koje su ivičile zelene humke, činilo se mojim mladim očima kao da izbegava ruke mrtvih što su se oprezno pružale iz grobova da bi mu se obavile oko članaka i uvukle ga unutra.

Kad je došao do niskog crkvenog zida, prešao je preko njega kao čovek čije su noge utrnule i ukočene, a zatim se okrenuo da bi me video. Kad sam video da se osvrće, okrenuo sam se prema kući i iskoristio svoje noge što sam bolje mogao. Ali uskoro sam pogledao polako preko ramena i video ga gde opet ide prema reci, i dalje s rukama oko tela, birajući put ranjavim nogama između velikog kamenja stavljenog ovde-onde po močvari da bi služilo kao pragovi za vreme velikih kiša ili kad nadodje plima.

Kad sam zastao da bih ga pogledao, močvara je bila samo dugačka crna vodoravna pruga; i reka je bila samo dugačka

vodoravna pruga, ni blizu tako široka niti pak tako crna; i nebo je bilo samo red dugih, ljutih, crvenih pruga, pomešanih sa gustim, crnim prugama. Na ivici reke nazirao sam na celome vidiku jedine dve crne stvari koje su izgledale da stoje uspravno; jedna je bila kažiput po kome se mornari upravljaju – i izgledala je kao neuobručeno bure na motki – ružna stvar kad se gleda izbliza; a druga, vešala s nešto lanaca koji su visili na njima, a o kojima je nekad visio gusar. Čovek je hramao prema vešalima, kao da je gusar koji je oživeo sišao i vraćao se da se opet obes. Premro sam od straha na tu pomisao; video sam stoku gde podiže glavu da gleda za njim, i pitao sam se da li i ona misli to isto. Tražio sam svud unaokolo užasnog mladića, ali ne videh ni traga od njega. Ali sad me je opet bio obuzeo strah, i otrčao sam kući bez zaustavljanja.

Glava II

Moja sestra, gđa Džo Gardžeri, bila je starija od mene više od dvadeset godina i bila je stekla veliki ugled kod same sebe i u očima suseda zato što me je odgajila „rukom“. Kako sam u to vreme morao sam da pronađem šta taj izraz znači, a znajući da ona ima tvrdu i tešku ruku, koju je bila mnogo navikla da spušta kako na mene tako i na svog muža, to sam mislio da smo obojica, i ja i Džo Gardžeri, odgajeni rukom.

Moja sestra nije bila lepa žena, i imao sam opšti utisak da je, zacementirano, rukom naterala Džoa Gardžerija da se oženi njome. Džo je bio plav, kovrdžâ lanene boje na obe strane glatkog lica, i očiju tako neodređenog plavetnila da su izgledale kao da su se nekako pomešale s vlastitim beonjačama. Bio je blag, dobrodušan, dobroćudan, zadovoljan, budalast, drag čovek – neka vrsta Herkula po snazi, a i po slabosti.

Moja sestra, gđa Džo, žena crne kose i crnih očiju, imala je tako crvenu kožu da sam se ponekad pitao da li se ona možda ne pere oraškovim rendetom umesto sapunom. Bila je visoka i koščata, i gotovo je uvek nosila grubu pregaču koja je bila privezana pozadi dvema omčama, i imala je četvrtastu, nepromočivu grudnu partiklu, punu čioda i igala. Smatrala je svojom velikom zaslugom, a Džoovom velikom sramotom, što je tu pregaču nosila tako dugo. Ja stvarno ne vidim razloga zašto ju je uopšte nosila; ili, ako ju je uopšte nosila, zašto je nije skidala svakog dana svoga života.

Džoova kovačnica bila je uz našu kuću, koja je bila od drveta, kao i većina kuća u našem kraju u to vreme. Kad sam sa groblja dotrčao kući, kovačnica je bila zatvorena, a Džo je sedeo sam u kuhinji. Džo i ja smo bili sapatnici, i kao takvi poveravali smo se jedan drugom, te mi Džo, čim sam podigao skakavicu na vratima, provirio unutra i ugledao ga gde sedi pored ognjišta, poverljivo saopšti:

„Gđa Džo je izlazila dvanaestinu puta i tražila te, Pipe. I sad je napolju, već trinaesti put.“

„Je li?“

„Da, Pipe“, odgovori Džo; „i što je još gore, ponela je golicaljku sa sobom.“

Na to tužno obaveštenje počeh da vrtim dugme na prsniku i, u velikoj potištenosti, zagledah se u vatru. Golicaljka je bila trska s vrhom obavijenim nasmoljenom žicom, uglačana od udaraca po mom izgolicanom telu.

„Sela je“, reče Džo, „ustala je, zgrabila golicaljku, i izjurila napolje. To je učinila“, izjavi Džo polako džarajući vatru i gledajući u nju. „Izjurila je napolje, Pipe.“

„Je li odavno napolju, Džo?“ Uvek sam se ophodio prema njemu kao prema velikom detetu i kao da nije bio ništa više do ravan meni.

„Pa“, odgovori Džo pogledavši gore, u holandski časovnik, „ima oko pet minuta otkako je poslednji put izjurila, Pipe. Evo je dolazi! Skloni se iza vrata i zakloni se peškirom.“

Postupih po tom savetu. Moja sestra, gđa Džo, otvorivši širom vrata, primeti da su ona naišla na prepreku, ali odmah nasluti uzrok tome i upotrebi golicaljku u daljem istraživanju. Završila je bacivši me – često sam služio kao bračni projektil – na Džoa, koji me, radostan uvek kada može da me zaštititi, pod ma kakvim uslovima, stavi uz odžakliju i mirno me zagradi svojom velikom nogom.

„Gde si bio, ti mali majmune?“, upita gđa Džo tresnuvši nogom o pod. „Reci mi odmah šta si radio, i zašto me tako ubijaš sekiranjem, strahom i brigom, ili ću te izvući iz tog ugla pa da si pedeset Pipova, i da je on pet stotina Gardžerija.“

„Samo sam bio na groblju“, odgovorih sa svoje stoličice plačući i trljajući se.

„Na groblju!“, ponovi moja sestra. „Da mene nije bilo, ti bi odavno otišao na groblje, i ostao bi tamo. Ko te je odgajio rukom?“

„Ti“, odgovorih.

„Zašto sam to uradila, volela bih da znam!“, uzviknu moja sestra.

„Ne znam“, procvileh.

„Ja zaista ne znam!“, reče moja sestra. „Nikad to više ne bih uradila! To znam. Mogu samo da kažem da nikad nisam skinula sa sebe ovu svoju pregaču otkako si se ti rodio. Dosta mi je zla što sam kovačeva žena (i još kovača Gardžerija), a ne još da moram da budem i tvoja majka.“

Misli mi skrenuše s tog pitanja dok sam neutešno gledao u vatru. Jer begunac s nogom u okovu tamo u močvari, tajanstveni mladić, turpija, hrana i užasan zavet da ću izvršiti krađu u ovom skrovištu iskrснуše preda mnom, osvetnički, u ugljevlju.

„Uh!“, uzviknu gđa Džo vraćajući golicaljku na mesto. „Groblje, zaista! Nije čudo što pominjete groblje, vas dvojica.“ Jedan od nas, uzgred budi rečeno, nije ga uopšte pomenuo. „Vas dvojica oteraćete mene u grob ovih dana; ali, oh, lep biste mi vi par bili bez mene.“

Kad se ona dade na postavljanje za čaj, Džo zaškilji preko noge dole u mene, kao da je u mislima merio mene i sebe i računao kakav bismo par stvarno bili pod naslućenim tužnim okolnostima. Posle toga je seo, gladio svoje desne kovrdže lane ne boje i desni zalizak, i pratio gđu Džo svojim plavim očima, kao što mu je uvek bio običaj u burnim vremenima.

Moja sestra je sekla i mazala hleb maslacem na svoj odsečan i neodstupan način. Prvo je levom rukom jako i čvrsto pritiskala hleb o pregaču – gde bi se ponekad u njega zabola čioda, a ponekad igla i kasnije nam dospevala u usta. Zatim je uzimala nešto maslaca (ne isuviše) na nož i razmazivala ga po hlebu na apotekarski način, kao da nanosi git – upotrebljavala je spretno obe strane noža i rastanjivala i ivičila maslac do kore. Zatim je brisala nož o ivicu gita i onda odsecala vrlo debelu krišku hleba; najzad je, pre nego što krišku odvoji od hleba, ovu sekla na dve polovine, od kojih je Džo dobijao jednu, a ja drugu.

Ovom prilikom, mada sam bio gladan, nisam smeo da pojedem svoju krišku. Osećao sam da moram imati nešto u rezervi za svog strašnog poznanika i njegovog saveznika, još strašnijeg mladića. Znao sam da se kućevno gazdinstvo gđe Džo vodi na najstroži način i da se može desiti da u mojim lopovskim istraživanjima ne nađem ništa korisno u ostavi. Stoga odlučih da svoju debelu krišku s maslacem spustim niz nogavicu od pantalona.

Napor u donošenju odluke potrebne za izvršenje ove namere bio je za mene strahovit. Bilo mi je kao da sam morao da se odlučim da skočim s vrha visoke kuće, ili da zaronim u vrlo duboku vodu. A nesvesni Džo to mi je još otežavao. U našem već pomenutom sapatništvu, i u njegovom dobroćudnom drugarstvu prema meni, bio nam je večernji običaj da poredimo način na koji grizemo svoje kriške, te smo ih pokatkad nemo pokazivali da bismo izazvali divljenje jedan drugog, što nas je podsticalo na nove napore. Te večeri Džo me je više puta pozvao, pokazujući mi svoju krišku koja se brzo smanjivala,

da učestvujem u našoj uobičajenoj prijateljskoj utakmici; ali je svaki put opazio da držim svoju žutu šolju čaja na jednom kolenu, a nedirnutu krišku s maslacem na drugom. Najzad, u očajanju, odlučih da stvar o kojoj sam razmišljao mora biti izvršena i da je najbolje da je izvedem na način najmanje neverovatan koji su okolnosti dozvoljavale. Iskoristih trenutak kad je Džo taman prestao da gleda u mene i spustih krišku s maslacem niz nogavicu.

Džou je očito bilo nelagodno, jer je mislio da sam izgubio apetit, te zamišljeno odgrize zalogaj od svoje kriške, ali izgleda da nije uživao u njemu. Premetao ga je u ustima mnogo duže nego obično, prilično je razmišljao pritom, i najzad ga je progutao kao pilulu. On beše naumio da odgrize drugi zalogaj, i taman nagnu glavu da bi bolje zagrizao kad mu pogled pade na mene i vide da je moja kriška iščezla.

Čuđenje i zapanjenost s kojim Džo stade na pragu svoga zalogaja i zablenu se u mene behu isuviše očiti da bi promakli oku moje sestre.

„Šta je sad?“, upita ona oštro i spusti šolju na sto.

„Slušaj, znaš!“, promrmlja Džo, i zavrte glavom u vrlo ozbiljnom prekoru. „Pipe, druže! Učinićeš zlo sebi. Zapašće ti negde. Nisi ga mogao sažvakati, Pipe!“

„Šta je *sad*?“, ponovi moja sestra još oštrije nego ranije.

„Ako možeš da iskašlješ makar i najmanji deo, Pipe, preporučujem ti da to učiniš“, reče Džo užasnuto. „Lepo ponašanje je lepo ponašanje, ali ipak, tvoje zdravlje je tvoje zdravlje.“

Moja sestra beše već sasvim očajna te se okomi na Džoa, zgrabi ga za oba zaliska i lupi mu glavu o zid nekoliko puta, dok sam ja sedeo u uglu i posmatrao ih kao krivac.

„Sad ćeš možda reći šta je posredi“, reče moja sestra sva zadihana, „ti što si razrogačio oči kao zaklan vepar.“

Džo je pogleda bespomoćno; zatim bespomoćno zagrizi krišku, i opet se zagleda u mene.

„Znaš, Pipe“, reče Džo svečano, s poslednjim zalogajem u ustima i govoreći poverljivim glasom, kao da smo nas dvojica sasvim sami, „ti i ja smo zauvek prijatelji, i ja bih bio poslednji koji bi te ikad odao. Ali takvo“, on pomeri stolicu, pogleda po podu između nas, a zatim se opet zagleda u mene „takvo neobično gutanje kao to!“

„Gutao je nesažvakanu hranu, je li?“, povika moja sestra.

„Znaš, druže“, reče Džo gledajući u mene a ne u gđu Džo, a zalogaj mu još beše u ustima, „i ja sam gutao na brzinu kad sam bio tvojih godina – i to često – i kao dečak družio sam se s mnogim gutačima; ali još nikad nisam video gutanje ravno tvom, Pipe, i čudo je što nisi već mrtav.“

Moja se sestra ustremi na mene – podiže me za kosu, i ne reče ništa više do strašnih reči: „Hajde da dobiješ lek.“

Neka lekarska životinja bila je ponovo uvela, u ono vreme, katransku vodu kao dobar lek; gđa Džo je uvek držala u ormanu dovoljnu količinu te vode, i verovala je da je njena lekovitost ravna njenoj neprijatnosti. I u najboljim vremenima toliko mi je davano ovog eliksira kao najboljeg okrepljujućeg sredstva da sam bio svestan, kud god se makao, da mirišem kao nova ograda. Te večeri ozbiljnost moga slučaja zahtevala je pintu te mešavine, koja mi je sasuta u grlo da bih je lakše progutao, dok mi je gđa Džo držala glavu pod miškom kao što se čizma drži izuvaču. Džo je prošao s polovinom te količine; ali je bio nateran da je proguta (to ga je mnogo uznemirilo, te se dade u razmišljanje dok je sedeo pored vatre i polako žvakao) „zato što se bio prestravio“. Sudeći po sebi, rekao bih da se on zaista prestravio posle leka, ako i nije pre njega.

Savest je strašna stvar kad okrivljuje čoveka ili dečaka; ali kad, u slučaju dečaka, taj tajni teret sarađuje s jednim drugim tajnim teretom u nogavici njegovih pantalona, onda je to (kao što mogu da posvedočim) velika kazna. Grešno saznanje da ću da pokradem gđu Džo – nisam ni pomišljao da ću pokrasti

Džoa, jer nikad nisam smatrao nijednu kućevnu stvar njegovom – združeno s potrebom da stalno držim jednu ruku na svojoj namazanoj krišci dok bih sedeo ili išao tamo-amo po kuhinji da bih izvršio ovu ili onu naredbu, gotovo me je dovodilo do ludila. A kad vetrovi s močvare raspiriše i razbuktaše vatru, učini mi se da čujem glas spolja, glas čoveka s bukagijama na nozi, koji me je zakleo na tajnost, kako govori da on ne može i neće da gladije do sutra, već da mora biti nahranjen sada. Ponekad sam pomišljao šta će biti ako mladić koji je s tolikom mukom zadržavan da ne okrvavi svoje ruke na meni, popusti svojoj urođenoj netrpeljivosti, ili pogreši vreme i pomisli da ima pravo na moje srce i džigericu noćas, umesto sutra! Ako se ikad ikome kosa na glavi podigla od užasa, moja je to zacementirala tada. Ali možda se nikad nije ni podigla nikome.

Bilo je Badnje večere te sam, od sedam do osam po holandskom časovniku, morao da mešam bakarnom šipkom puding za sutra. Pokušao sam to da radim s teretom na nozi (što me navede da opet mislim na čoveka s teretom na *svojoj* nozi), ali me je spopala nezadrživa potreba da pokušam da kod nožnog članka izvučem krišku s maslacem. Srećom, uspeh da šmugnem za trenutak, i ostavih taj deo savesti u svojoj spavaćoj sobi na tavanu.

„Slušaj!“, uzviknuh kad sam bio završio mešanje i grejao se poslednji put pored ognjišta pre nego što me pošalju u krevet, „jesu li to veliki topovi, Džoa?“

„Ah!“, reče Džoa. „Još jedan robijaš je otišao.“

„Šta znači to, Džoa?“, upitah.

Gđa Džoa, koja je uvek uzimala objašnjavanja na sebe, reče žustro: „Pobegao, pobegao“. Dala mi je to objašnjenje kao što daje katransku vodu.

Dok je gđa Džoa sedela pognute glave i šila, upitah Džoa mičući nečujno usnama: „Šta je to robijaš?“

Džoa mi micanjem usana dade tako složen odgovor da sam razumeo samo jednu jedinu reč: „Pip“.

„Jedan robijaš je pobjegao sinoć“, reče Džo glasno, „posle pucnja topa o zahodu sunca. Ispalili su top da oglase bekstvo drugoga.“

„Ko puca?“, upitah.

„Dovraga s tim dečkom“, umeša se moja sestra mršteći se na me preko svoga rada, „kakvo je on zapitkivalo! Ne postavljalj pitanja, pa te niko neće slagati.“

Nije bila suviše učtiva prema samoj sebi, pomislio sam, nagovestivši da bi me slagala kad bih joj postavio pitanja. Ali ona nikad nije bila učtiva, sem u društvu.

Toga trenutka Džo znatno uveća moju radoznalost krajnjim naporom da jako otvori usta i da ih stavi u oblik reči koja mi izgledaše kao „zlovoljka“. Stoga, naravno, pokazah na gđu Džo i namestih usta u oblik „ona?“. Ali Džo odlučno oporeče to, i opet jako otvori usta i istrese iz njih oblik neke vrlo naglašene reči. Ali nisam mogao da razaberem tu reč.

„Gospođo Džo“, obratih joj se u nevolji, „voleo bih da znam – ako nemate ništa protiv – otkuda dolaze pucnji?“

„Bog te sačuvala!“, uzviknu moja sestra, kao da nije mislila baš to, već pre suprotno tome. „Sa zatvorki!“

„Oh!“, uzviknuh pogledavši u Džoa. „Sa zatvorki!“

Džo se prekorno nakašlja, kao da htede reći: „Da, tako sam ti i rekao“.

„Molim, šta su to zatvorke?“, upitah.

„Eto kakav je ovaj dečko!“, uzviknu moja sestra pokazujući na mene iglom i koncem, i preteći mi glavom. „Odgovori mu na jedno pitanje, i on će ti odmah postaviti čitavo tuce. Zatvorke su brodovi koji služe kao hapsane, eno ih s one strane baruština.“ Uvek smo tako nazivali močvaru u našem kraju.

„Koga stavljaju u zatvorke, i zašto?“, upitah s tihim očajanjem, ne obraćajući se ni jednom ni drugom.

To je bilo previše za gđu Džo, koja odmah ustade. „Slušaj, mladiću“, reče ona, „nisam te odgajila rukom da jedeš dušu svetu. To bi bio prekora za mene, a ne hvala. Ljudi se stavljaju u

zatvorke zato što ubijaju, krađu, krivotvore i čine svakovrsna zla; a oni uvek počinju postavljanjem pitanja. A sad odlazi u krevet!“

Nikad mi nije dozvoljavano da upotrebim sveću za odlazak na spavanje i dok sam po mraku išao uza stepenice s glavom u kojoj mi je brujalo – jer je gđa Džo propratila poslednje reči dobivanjem svog naprstka po mojoj glavi – shvatih, sa strahom, veliku pogodnost što su mi zatvorke tako blizu. Jasno mi je bilo da sam na putu k njima. Počeo sam postavljanjem pitanja, i nameravao sam da pokradem gđu Džo.

Od tog vremena, koje je sad dovoljno daleko, često sam razmišljao o tome da malo sveta zna koliko je strašan za decu strah koji ne smeju nikom da povere. Ma koliko nerazložan taj strah bio, važno je što je strah. Bio sam u samrtnom strahu od mladića koji je nameravao da mi iščupa srce i džigericu; bio sam u samrtnom strahu od svog ispitivača s bukagijama na nozi; bio sam u samrtnom strahu od samog sebe, jer mi je bilo iznuđeno strašno obećanje; nisam imao nadu u spasenje pomoću svoje svemoćne sestre, koja me je odbijala svakom prilikom; ne smem ni da pomislim šta sam sve, u tajnosti svoga straha, mogao učiniti da je to traženo od mene.

Ako sam iole spavao te noći, to je bilo samo da bih sanjao kako plovim niz reku, s najvećom osekom, pravo ka zatvor-kama, a povampireni gusar dovikuje mi kroz dozivalo, dok prolazim pored vešala, da je bolje da iziđem na obalu, da odmah budem obešen tu, umesto da to odlažem. Plašio sam se da spavam, iako mi se spavalo, jer sam znao da u prvo svitanje moram pokrasti ćiler. To se nije moglo uraditi po noći, jer u ono vreme svetlost se nije mogla dobiti lakim trenjem; da bih je dobio, morao bih je iskresati iz kremena i čelika i napraviti buku baš kao kad gusar zveckla lancima.

Čim je kroz veliki crni kadifeni zastor na mom malom prozoru probila siva svetlost, ustadoh i pođoh niza stepenice; svaka daska na putu i njeno škripanje vikali su za mnom: „Stoj, lopove!“ i: „Ustani, gđo Džo!“ U ćileru, zbog praznika

mного obilnije snabdevenom nego obično, veoma me uplašić zec obešen za noge, jer mi se učinilo, kako sam primetio, leđima poluokrenut od njega, da mi namiguje. Nisam imao vremena za proveravanje, ni vremena za odabiranje, ni vremena za bilo šta, jer nisam imao vremena za gubljenje. Ukrao sam nešto hleba, nešto kore od sira, oko pola tegle iseckanog mesa (zavezao sam ga u džepnu maramicu zajedno sa sinočnjom kriškom), malo rakije iz kamene boce (presuo sam je u staklenu bocu koju sam tajno upotrebljavao za spravljanje opojne tečnosti, soka od slatkog korena, gore u svojoj sobi; ono što je ostalo u kamenoj boci razblažio sam tečnošću iz krčaga u kuhinjskom ormanu), kost sa vrlo malo mesa na njoj, i lepu, okruglu, bogatu pitu od svinjskog mesa. Umalo što nisam pošao bez pite, ali padoh u iskušenje da se popnem na stolicu kako bih video šta je to tako pažljivo sklonjeno u pokrivenoj zemljanoj zdeli u uglu, pa kad videh da je pita, uzeh je u nadi da nije namenjena skoroj upotrebi i da njen nestanak neće biti primećen za izvesno vreme.

Jedna kuhinjska vrata vodila su u kovačnicu; otključah i odšipih ta vrata, i uzeh turpiju iz Džooovih alatki. Zatim vratih ključ i šip onako kako sam ih našao, otvorih vrata na koja sam ušao kad sam sinoć dotrčao kući, zatvorih ih i otrčah u pravcu maglovite močvare.

Glava III

Jutro beše vrlo vlažno, ispunjeno injem. Video sam vlagu na spoljašnjoj strani mog malog prozora, kao da je neki vilenjak plakao tu celu noć i upotrebljavao prozor kao džepnu maramicu. Sad videh vlagu gde leži na ogoleloj živici i oskudnoj travi, kao grublja vrsta paukovih mreža, obešenih sa grane na granu i s travčice na travčicu. Na svakoj ogradi i kapiji ležala je lepljiva

vлага, a magla nad močvarom beše tako gusta da mi je drveni prst na direk u koji je pokazivao svetu put u naše selo – taj putokaz niko nije uzimao u obzir, jer niko nije nikad dolazio tim putem – bio nevidljiv dok mu nisam sasvim prišao. A onda, kad sam pogledao gore, s njega je kapalo i mojoj potištenoj savesti izgledao je kao sablast koja me posvećuje zatvorkama.

Magla beše još gušća kad stigoh u močvaru, te umesto da ja natrčavam na sve, sve izgledaše kao da natrčava na mene. Ovo beše vrlo neprijatno grešnoj savesti. Kapije, jarci i nasipi iznenadno su kroz maglu ispadali preda me, kao da su vikali da jasnije nije moglo biti: „Dečak s tuđom pitom od svinjskog mesa! Zaustavite ga!“ Stoka je dolazila preda me isto tako iznenada, gledala me razrogačenih očiju i parom iz svojih nozdrva govorila: „Aha, mladi lopove!“ Jedan crni vo, s belim okovratnikom – koji je za moju probuđenu savest čak imao i nečeg svešteničkog u sebi – tako me je uporno i netremice gledao i vrteo svojom tupom glavom na tako prekoran način dok sam ga zaobilazio da sam mu plačno rekao: „Morao sam to da učinim, gospodine! Nisam ovo uzeo za sebe!“ On na to spusti glavu, duhnu oblak pare iz nozdrva i iščeze džilitnuvši se zadnjim nogama i zamahnuvši repom.

Sve to vreme približavao sam se reci; ali ma kako brzo da sam išao, nisam mogao da zagrejem noge, za koje je hladna vlaga bila pripijena kao što gvožđe beše pripijeno uz nogu čoveka kome sam trčao na sastanak. Znao sam put do Baterije sasvim dobro, jer sam išao tamo nedeljom sa Džoom, i Džo mi je, sedeći na nekom starom topu, rekao da ćemo, kad postanem njegov pravi šegrt, izvoditi tamo vesele pustolovine! Ali, u zbruci magle, najzad sam otišao isuviše udesno, te sam morao da pokušam da se vratim duž reke, obalom punom klizavog kamenja u blatu i kolja koje je zaustavljalo plimu. Idući tuda svom brzinom, pređoh jarak za koji sam znao da je vrlo blizu Baterije, i taman da se uspužem uz humku iza jarka, kad ugledah čoveka

gde sedi preda mnom. Leđa mu behu okrenuta k meni a ruke skrštene dok se klatio napred u teškom snu.

Pomislih da će se više obradovati ako mu pridem s doručkom na neočekivan način, te tiho pristupih i dodirnuh ga po ramenu. On odmah skoči, ali to ne beše isti čovek, već drugi!

A ipak, i ovaj čovek beše obučen u grubo sivo odelo, i imao je teško gvožđe na nozi, i bio je hrom, promukao i ozebao, i bio je sve ono što je i drugi čovek bio; samo što nije imao isto lice, i što je imao ravan, plitak šesir široka oboda. Sve sam to video u jednom trenutku, jer imao sam samo trenutak da to vidim; on opsova, zamahnu na mene – ali to je bio slab, rđavo uperen udarac koji me je promašio i umalo njega nije oborio, jer on posrnu – a zatim pobeže u maglu, spotičući se usput, i iščeze.

„To je onaj mladić!“, pomislih, a srce mi zakuca jako na tu pomisao. Verovatno bih osetio bol u džigerici da sam znao gde se ona nalazi.

Uskoro posle toga stigoh na Bateriju; tamo je bio onaj pravi čovek – stezao se rukama i hramao tamo-amo kao da celu noć nije ni prestajao – čekao me je. Bilo mu je mnogo hladno, nema sumnje. Gotovo sam očekivao da će se srušiti preda mnom i umreti od studeni. Oči mu izgledahu tako strahovito gladne da mi se učini, kad mu dadoh turpiju i on je spusti na travu, da bi pokušao da je pojede da nije video moj zavežljaj. Ovog puta nije me okrenuo naglavačke da bi došao do onoga što sam imao, već me je ostavio u normalnom položaju dok sam drešio zavežljaj i praznio džepove.

„Šta je u boci, dečko?“, upita.

„Rakija“, odgovorih.

Već je motao iseckano meso niz gušu na najčudniji način – sličnije čoveku koji ga sklanja negde u velikoj žurbi nego čoveku koji jede – ali je zastao da bi popio malo rakije. Drhtao je sve vreme tako jako da je jedva držao grlić boce između zuba a da ga pritom ne pregrize.

„Mislim da ste dobili groznicu“, reko.

„Sasvim sam tvog mišljenja, dečko“, odgovori on.

„Nezdrav je ovo kraj“, reko mu. „Ležali ste napolju na močvari a ona je vrlo grozničava. I reumatična takođe.“

„Poješću doručak pre nego što me ona umori“, reče on. „Učiniću to pa makar odmah posle toga bio obešen o ona tamo vešala. Suzbiću groznicu za toliko, kladim se u to.“

Žderao je halapljivo iseckano meso, meso sa kosti, hleb, sir i pitu od svinjskog mesa, sve odjednom; dok je to radio, gledao je nepoverljivo u maglu svud oko nas i često se zaustavljao – čak je zaustavljao i vilice – da bi osluškivao. Neki stvarni ili zamišljeni zvuk, neki zvek na reci ili disanje životinje na močvari trže ga sad, te iznenadno reče:

„Da nisi ti neki veroloman đavolak? Nisi doveo nikoga sa sobom?“

„Ne, gospodine! Nisam!“

„Niti si dao ikome mig da te prati?“

„Ne!“

„Pa“, reče on, „verujem ti. Ti bi bio podmuklo štene ako bi u svoje doba života mogao da pomažeš da se ulovi jedan bedan stvor, doteran tako blizu smrti i rake kao što je to ovaj bednik!“

Nešto mu kucnu u grlu, kao da je u sebi imao mehanizam sličan časovniku koji je hteo da otkuca. I on obrisa oči dronjavim grubim rukavom.

Sažalih se na njegovu bedu, i posmatrajući ga kako se postepeno usredsređuje na pitu, usudih se da kažem: „Milo mi je što vam se dopada“.

„Jesi li kazao nešto?“

„Rekao sam, milo mi je što vam se dopada.“

„Hvala ti, moj dečko. Dopada mi se.“

Često sam posmatrao našeg velikog psa kad jede; i sada primetih veliku sličnost u načinu kako su jeli naš pas i ovaj čovek. Čovek je jeo snažnim, ostrim, naglim ugriscima, baš kao pas. Gutao je ili, tačnije, žderao svaki zalogaj prerano i prebrzo;

i gledao je u stranu tamo-amo dok je jeo, kao da je mislio da sa svih strana pretila opasnost da neko dođe i uzme mu pitu. Bio je, činilo mi se, isuviše uznemiren pri tome da bi udobno uživao u piti, ili da bi mogao da ima nekoga na ručku a da ne zagrizne vilicama u svog gosta: u svim tim pojedinostima bio je vrlo sličan našem psu.

„Bojim se da nećete ništa ostaviti za njega“, rekoh bojažljivo, posle čutanja za vreme kojega sam se ustezao jer nisam bio siguran u učtivost te primedbe. „Nema ništa više da se dobije odande odakle je ovo došlo.“ Izvesnost ove činjenice nagnala me je da učinim tu primedbu.

„Neću ništa ostaviti za njega? Za koga?“, upita moj prijatelj prestavši da krcka koru od pite.

„Za onog mladića. Onog o kome ste mi govorili. Onog što se krio s vama.“

„Ah, da!“, odgovori on, uz nešto što je ličilo na promukao smeh. „On? Da, da! *Njemu* ne treba nikakva hrana.“

„Učinilo mi se da je izgledao kao da mu treba.“

„Izgledao? Kad?“

„Malopre.“

„Gde?“

„Tamo“, odgovorih i pokazah, „tamo gde sam ga zatekao da klima glavom u snu, pa sam mislio da ste to vi.“

On me zgrabi za kragu i tako iskolači oči na mene da pomi-slih da je u njemu oživela prvobitna misao da mi preseče grkljan.

„Obučen je kao vi, znate, samo sa šeširom“, objasnih dr-ščući; „i... i“, trudio sam se da izrazim ovo što pažljivije, „i sa – istim razlogom za pozajmljivanje turpije. Zar niste čuli to sinoć?“

„Znači da su *zaista* pucali sinoć!“, reče on za sebe.

„Čudi me da niste bili sigurni u to“, odgovorih, „jer mi smo ga čuli gore kod kuće, a to je mnogo dalje, a još smo bili unutra.“

„Pa, eto!“, reče on. „Kad je čovek sam u ovim ravnica-ma, prazne glave i prazna želuca, mučen zimom i glađu, on ne čuje

ništa celu noć do topove koji pucaju i glasova koji zovu. Čuje? On vidi kako ga opkoljavaju vojnici u crvenim koporanima, osvetljeni buktinjama koje nose ispred. Čuje kako viču njegov broj, čuje pozive na predaju, čuje prasak pušaka, čuje naredbe: 'Pripravnost! Puške nagotovs! Držite ga stalno na nišanu, ljudi!', i ruke se spuštaju na nj, a ono – nema ničega! Eto, ako sam video jednu grupu gonitelja prošle noći – kako dolaze u stroju, prokleti da su, s njihovim *trup, trup* – video sam ih stotinu. A što se tiče pucanja! Pa video sam maglu kako se trese od đuladi, pošto se već sasvim razdanilo. Ali što se tiče onog čoveka“, sve ostalo je rekao kao da je zaboravio da sam tu, „jesi li primetio išta na njemu?“

„Imao je veliku modricu na licu“, odgovorih, setivši se onoga što sam jedva znao da znam.

„Nije valjda ovde?“, uzviknu on i nemilosrdno se udari dlanom po levom obrazu.

„Da, tu!“

„Gde je on?“ On ćušnu ono malo preostale hrane u nedra svog sivog koporana. „Pokaži mi kuda je otišao. Pronaći ću ga kao lovački pas. Proklet da je ovaj okov na mojoj ranjavoj nozi. Dodaj mi turpiju, dečko.“

Pokazah u kome je pravcu magla obavila onog čoveka, i on pogleda tamo za trenutak. Ali već je sedeo na bujnoj, vlažnoj travi, strugao je turpijom okov kao mahnit, ne vodeći računa ni o meni ni o svojoj nozi, na kojoj je bila jedna stara rana što je krvarila, ali s kojom je postupao tako grubo kao da i nije osećao više od turpije. Opet sam ga se vrlo mnogo plašio, sad kad se bio tako besno užurbao, a i bojao sam se da se zadržavam duže van kuće. Rekoh mu da moram ići, ali se on ne osvrnu na to, te pomislih da će biti najbolje da umaknem. Kad sam ga poslednji put video, on je, pognute glave nad kolenom, uporno strugao okov i mrmljao psovke na svoj račun i na račun svoje noge. Kad sam ga poslednji put čuo, bio sam zastao u magli da oslušnem, turpija se i dalje čula.

Glava IV

Zasigurno sam očekivao da zateknem policajca u kuhinji gde čeka da me odvede. Ali ne samo da policajca nije bilo već ni krađa još nije bila otkrivena. Gđa Džo je bila vrlo zauzeta spremanjem kuće za svetkovinu praznika, a Džo je bio postavljen na kuhinjski prag da ne bi nagazio na đubrovnik – stvarčicu ka kojoj ga je sudbina uvek vodila, pre ili kasnije, kad god je moja sestra iz osnova čistila podove svog zdanja.

„A gde si, dovraga, ti bio?“, beše božićni pozdrav gđe Džo kad se ja i moja savest pojavismo.

Odgovorih da sam išao da slušam božićne pesme. „Lepo!“, reče gđa Džo. „Mogao si učiniti i nešto gore.“ Nema sumnje u to, pomislih.

„Da nisam kovačeva žena, i (što je ista stvar) ropkinja koja nikad ne skida pregaču, i ja bih bila otišla da čujem božićne pesme“, reče gđa Džo. „I ja volim božićne pesme, a to je najbolji razlog da ih nikad ne čujem.“

Džo, koji se usudio da uđe u kuhinju za mnom pošto je đubrovnik uklonjen od nas, prevuče pomirljivo nadlanicom preko nosa kad ga gđa Džo prostreli pogledom; a kad ona okrete oči, krišom ukrsti svoja dva kažiprsta i pokaza mi ih, kao naš znak da je gđa Džo ljuta. To je bilo u tolikoj meri njeno redovno stanje da smo Džo i ja često nedeljama uzastopce bili, u pogledu svojih prstiju, kao krstaši na nadgrobnim pločama u pogledu svojih nogu.

Spremljen nam je bio izvrstan ručak: usoljen svinjski but s varivom i par pečenih nadevenih kokošaka. Lepa pita od seckanog mesa bila je umešena juče ujutru (što objašnjava zašto nestanak seckanog mesa nije primećen), a puding se već

krčkao. Ove velike pripreme bile su povod što nam je bez ikakvog ustezanja uskraćen doručak; „...jer neću“, reče gđa Džo, „nikakvo propisno žderanje, i bokanje, i pranje sudova kad me čeka toliki posao, u to možete biti sigurni!“

I tako smo posluženi kriškama hleba, kao da nas je bilo dve hiljade vojnika na usiljenom maršu, a ne jedan čovek i jedan dečak kod svoje kuće; i s pokajničkim izrazom gutali smo mleko i vodu iz krčaga na kuhinjskom stolu. U međuvremenu, gđa Džo namesti čiste bele zavese, stavi nov karner sa cvetnim šarama preko široke odžaklije i otvori malu gostinsku sobu s one strane hodnika, koja nikad nije otvarana ni u jedno drugo vreme, već je provodila ostatak godine u hladovitoj magličastoj svetlosti srebrnastih tapeta, koje su sezale do četiri male bele zemljane pudle na kaminskoj polici, svaka sa crnim nosom i kotaricom cveća u ustima, i svaka dvojnike onoj drugoj. Gđa Džo je bila vrlo revnosna domaćica, ali je imala izvrsnu veštinu da čistoću učini neudobnijom i neprihvatljivijom i od same prljavštine – čistoća je odmah do pobožnosti – a neki čine to isto sa svojom religijom.

Moja sestra je imala tako mnogo posla da je odlučila da ide u crkvu preko zamenika, to jest – da idemo Džo i ja. U radnom odelu Džo je bio kovač snažne građe i tipičnog izgleda; u svom prazničnom odelu on je više ličio na dobro očuvano strašilo nego na ma šta drugo. Ništa što je nosio tada nije mu pristajalo niti je izgledalo kao da je njegovo; i sve što je tada nosio greblo ga je. Ovom svečanom prilikom, dok su zvona veselo zvonila, on iziđe iz svoje sobe, slika jada, u punoj pokajničkoj nedeljnoj opremi. Što se tiče mene, mislim da je moja sestra morala imati neku opštu predstavu o tome da sam ja mladi prestupnik koga je neki policajac za porođaje uzeo (na dan rođenja) i predao njoj da postupa s njim shodno razgnevljenom veličanstvu zakona. Sa mnom se uvek postupalo kao da sam uporno tražio da budem rođen suprotno diktatima razuma, vere i morala, i uprkos odgovaranjima i suprotnim dokazivanjima svojih

najboljih prijatelja. Čak i kad sam vođen da dobijem novo odelo, krojaču je naređivano da i nad njim sprovede neku vrstu reformacije, tako da mi ni u kom slučaju ne bude moguće da slobodno pokrećem udove.

Stoga smo Džo i ja, idući u crkvu, morali biti dirljiv prizor za sažaljive duše. A ipak, to što sam trpeo spolja nije bilo ništa u poređenju s onim što sam podnosio unutra. Užasi koji su me spopadali kad god se gđa Džo približavala ćileru ili izlazila iz sobe, mogli su se izjednačiti samo sa grižom savesti koju mi je duša osećala kad god sam mislio o onome što su moje ruke uradile. Pod bremenom moje grešne tajne, razmišljao sam o tome da li bi Crkva bila dovoljno moćna da me zaštiti od osвете onog strašnog mladića ako bih se ja poverio toj ustanovi. Došao sam na pomisao da bi vreme kad u obredu venčanja sveštenik kaže: „Recite sad!“ bio čas za mene da ustanem i zamolim za ispovest u privatnim odajama. Sasvim sam uveren da bih iznenadio naš mali crkveni skup pribegavanjem toj krajnjoj meri, da taj dan nije bio Božić, a ne nedelja.

G. Vopsl, crkveni delovođa, pozvan je na ručak kod nas; a takođe i g. Hahl, kolar, i gđa Hahl; i ujak Pamblčuk (Džoov ujak, ali gđa Džo ga je prisvojila), koji je bio imućan žitarski trgovac u najbližoj varoši i vozio se vlastitim čezama. Vreme ručku je bilo pola dva. Kad smo se Džo i ja vratili, sto beše postavljen, gđa Džo obučena, ručak se kuvao, a prednja vrata behu otključana (što nikad nije bilo u drugo vreme) za goste da uđu, i sve se blistalo. A i dalje ni reči o krađi.

Vreme dođe, ne donoseći nikakve olakšice mojim osećanjima, i gosti dođoše. G. Vopsl je, pored rimskog nosa i velikog širokog ćelavog čela, imao dubok glas kojim se mnogo ponosio; i zaista, među njegovim poznanicima smatralo se da bi on svojim boljim čitanjem doveo sveštenika do besnila, samo kad bi mu se dao tekst; i sam je priznavao da se ne bi bojao za svoj uspeh kad bi Crkva „bila otvorena“ za takmičenje. Ali kako Crkva nije „bila otvorena“, on je, kao što sam rekao, bio naš pisar. Ali je

strahovito naglašavao *amine*, i kad je oglašavao koji će se psalm pevati – uvek dajući ceo stih – prvo bi pogledao po svoj pastvi, kao da je hteo reći: „Čuli ste našeg prijatelja s predikaonice; a sad molim za vaše mišljenje o ovom stilu!“

Ja sam otvarao vrata gostima – pretvarajući se da je naš običaj da otvaramo ta vrata; prvo sam ih otvorio g. Vopslu, zatim g. i gđi Habl i, naposljetku, ujaku Pamblčuku. Nota bene, *meni* je bilo zabranjeno, pod pretnjom najstrožih kazni, da ga zovem ujakom.

„Gđo Džo“, reče ujak Pamblčuk – krupan, teška daha, sredovečan, trom čovek, ribljih usta, tupih buljavih očiju i crvenkaste kose koja mu je stajala uspravno te je izgledao kao da je malopre bio maltene zadavljen i da se tek povratio – „doneo sam vam za srećan praznik – doneo sam vam, gospođo, bocu španskog vina – i doneo sam vam, gospođo, bocu portugalskog vina.“

Svakog Božića on se pojavljivao, kao najveća novina, s tačno istim rečima i noseći dve boce kao da su gimnastička đulad. Svakoga Božića gđa Džo je odgovarala kao što je sad odgovorila: „Oh, u-ja-će Pambl-čuk. Kakva ljubaznost!“ Svakog Božića on je odgovarao kao što je i sad odgovorio: „To je najmanje što zaslužujete. Pa jeste li mi svi zdravo i veselo, i kako je nikogović?“, misleći na mene.

Ručavali smo u tim prilikama u kuhinji, a posle prelazili, da jedemo orahe, pomorandže i jabuke, u gostinsku sobu; taj prelazak je mnogo ličio na Džoovo preoblačenje iz radničkog u praznično odelo. Moja sestra je bila neobično vesela ovom prilikom, i uopšte je bila prijatnija u društvu gđe Habl nego u ma kom drugom društvu. Sećam se gđe Habl kao male kovrdžaste osobe oštarih ivica, u nebesnoplavoj haljini, koja je uobičavala da zauzima mladalački stav, jer se udala za g. Habla – ne znam u koje davno vreme – kad je bila mnogo mlađa od njega. Sećam se g. Habla kao žilava pogurena starca, koji je mirisao na strugotine i imao neobično krive noge: toliko da sam, kad sam

bio mali, uvek video između njih predeo na nekoliko milja kad god bih ga sreo gde ide niz sokak.

U ovom dobrom društvu, čak i da nisam pokrao ćiler, osetio bih se u lažnom položaju. Ne zato što sam bio stešnjen pored oštrog ugla stonog čaršava, sa stolom u grudima i Pamblčukovim laktom u oku; ni zato što mi nije bilo dozvoljeno da govorim (nije mi se ni govorilo); ni zato što sam bio počašćen krljuštavim vrhovima kokošnjih bataka i onim malo poznatim delovima prasetine zbog kojih je prase, dok je bilo živo, imalo najmanje razloga da bude sujetno. Ne; ne bih ništa mario sve to, samo da su hteli da me ostave na miru. Ali oni nisu hteli da me ostave na miru. Oni su, izgleda, smatrali da bi prilika bila propuštena kad ne bi svaki čas upravljali razgovor na mene i zabadali u mene svoju žaoku. Mogao sam biti kakav nesrećan mali bik u španskoj areni, tako su me vešto bockali tim moralnim bodljama.

To poče čim sedosmo da ručamo. G. Vopsl očita molitvu s glumačkim deklamovanjem – kako mi to sad izgleda, to je ličilo na versko ukrštanje Duha u *Hamletu* s Ričardom Trećim – i završi vrlo prikladnom nadom da treba da budemo uistinu zahvalni. Na to me sestra strogo pogleda i reče niskim, prekornim glasom: „Čuješ li to? Budi zahvalan.“

„Naročito“, dodade g. Pamblčuk, „budi zahvalan, dečko, onima koji su te odgajili rukom.“

Gđa Habl zatrese glavom i, posmatrajući me s punom slutnjom da od mene neće ispasti ništa dobro, upita: „Zašto deca nikad nisu zahvalna?“ Ova moralna tajna izgledaše isuviše zagonetna za društvo dok je g. Habl jezgrovito ne reši, rekavši: „Poročni po prirodi.“ Na to svi promrmljaše: „Tako je!“, i zagledaše se u mene na vrlo neprijatan i direktan način.

Džooov položaj i uticaj bili su nešto slabiji (ako je to moguće) kad je bilo društva nego kad nije bilo nikoga. Ali on mi je uvek pomagao i tešio me na neki svoj način, a za ručkom to je uvek radio dajući mi mast od pečenja, ako ga je bilo. Kako je

danas bilo dosta pečenja, Džo mi sasu u tanjir, pri ovom obrtu, oko pola pinte.

Malo docnije, u toku ručka g. Vopsl razmotri propoved sa izvesnom oštrinom i nagovesti – pod uobičajenom pretpostavkom da je Crkva „otvorena“ – kakvu bi propoved on održao. Pošto nas je udostojio nekolikim poglavljima iz te rasprave, izjavio je da smatra da je predmet današnje propovedi rđavo izabran; što je teško opravdati, dodao je, jer ima tako mnogo predmeta „unaokolo“.

„Tačno, opet“, odgovori ujak Pamblčuk. „Tačno ste pogodili, gospodine! Ima dosta predmeta unaokolo za ljude koji znaju da ih uoče. To se traži. Čovek ne mora da ide daleko u potrazi za temom ako ume da je prepozna.“ Gospodin Pamblčuk dodade posle kratkog razmišljanja: „Pogledajte samo prasetinu. Eto teme! Ako vam je potrebna tema, pogledajte prasetinu!“

„Tako je, gospodine. Mnoga pouka za mlade“, odgovori g. Vopsl, a ja sam znao da će me uvući pre nego što je i rekao to, „mogla bi se izvući iz toga teksta.“

(„Slušaj ovo“, strogo ubaci moja sestra.)

Džo mi dade još masti od pečenja.

„Svinje“, produži g. Vopsl svojim najdubljim glasom i pokaza viljuškom na moje crveno lice, kao da pominje moje kršteno ime, „svinje su bile drugovi izgubljenog sina. Proždrljivost svinja se iznosi pred nas kao pouka mladima.“ (Smatrao sam da je ovo previše od čoveka koji je hvalio prasetinu što je tako debela i sočna.) „Ono što je gadno kod praseta, još je gahnije kod dečaka.“

„Ili devojčice“, dodade g. Hahl.

„Naravno, ili kod devojčice“, složi se g. Vopsl prilično ljutito, „ali ovde nema nijedne devojčice.“

„Sem toga“, reče g. Pamblčuk oštro se okrenuvši meni, „pomisli na čemu imaš da budeš zahvalan. Da si bio rođen kao skičalo...“

„Bio je, ako je ikad ijedno dete to bilo“, odgovori moja sestra najodlučnije.

Džo mi dade još masti od pečenja.

„Pa, hteo sam reći četvoronožno skičalo“, izjavi g. Pamblčuk. „Da si rođen takav, bi li bio ovde sad? Ne bi...“

„Ako ne u ovom obliku“, ubaci g. Vopsl pokazujući glavom prema zdeli.

„Ali nisam mislio u tom obliku, gospodine“, odgovori g. Pamblčuk, koji nije voleo kad mu neko upada u reč, „hteo sam reći da li bi uživao sa svojim starijim i boljim, i poučavao se iz njihovog razgovora, i valjao se u krilu obilja. Da li bi to radio? Ne, ne bi. Pa šta bi bio tvoj suđeni kraj?“ On se opet okrete meni. „Bio bi prodat za toliko i toliko šilinga, prema tržišnoj ceni te robe, i Danstabl, kasapin, prišao bi ti dok ležiš u slami, stavio te pod levu mišku, a desnom rukom bi zadigao bluzu da izvadi perorez iz džepa od prsnika, i prosuo ti krv i uzeo ti život. Onda ne bi bilo gajenja rukom. Ni govora o tome!“

Džo mi ponudi još masti od pečenja, ali sam se bojao da uzmem.

„On vam je zadao mnogo muka, gospodo“, reče gđa Hahl sažaljevajući moju sestru.

„Muka?“, ponovi moja sestra, „muka?“, i zatim poče da reda dugačku listu svih bolesti za koje sam bio kriv, i svih krivica zbog nespavanja, i svih visokih mesta sa kojih sam pao, i svih niskih mesta u koja sam upao, i svih povreda koje sam naneo sebi, i svih prilika kad je želela da sam u grobu, a ja neposlušno odbijao da idem tamo.

Mislim da su Rimljani zacelo mnogo dozlogrđivali jedni drugima svojim nosevima. Možda su oni zbog toga i postali onako nemirni kao što su bili. Bilo tako ili ne, rimski nos g. Vopsla toliko me je dražio za vreme recitovanja mojih nedela da sam poželeo da ga vučem za njega sve dok ne zaurla. Ali to što sam do sada trpeo nije bilo ništa u savršenstvu sa strašnim osećanjima koja su me obuzela kad je prekinuta pauza posle recitovanja moje sestre, a za vreme koje su svi gledali u mene (a ja bio bolno svestan toga) s negodovanjem i gnušanjem.

„Ipak“, reče g. Pamblčuk polako vraćajući društvo na temu s koje je skrenuo, „prasetina – zato što je masna – teško se vari, zar ne?“

„Hoćete li malo rakije, ujače?“, upita moja sestra.

Nebesa, najzad je kucnuo čas! On će primetiti da je slaba, reći će da je slaba, i propašću! Držao sam se čvrsto obema rukama za nogu od stola, ispod stolnjaka, i očekivao svoju sudbinu.

Moja sestra ode po kamenu bocu, vrati se s kamenom bocom i nasu mu rakije: niko drugi je nije pio. Bednik se igrao sa svojom čašom – podigao je, gledao je kroz svetlost, spustio je – produžavao mi je jad. Sve to vreme gđa Džo i Džo brzo su raspremali sto za pitu i puding.

Nisam mogao da skinem oči s njega. Stalno se držeći čvrsto rukama i nogama za nogu od stola, videh toga bednika kako opipava čašu kao da se igra njome, diže je, nasmehn timer, zabaci glavu i iskapi čašu. Odmah zatim društvo obuze neizreciva zapanjenost, jer on skoči na noge, okrete se nekoliko puta poigravajući u strašnom, grčevitom velikom kašlju i izlete na vrata; zatim ga videsmo kroz prozor kako se, očito sasvim van sebe, mahnito presavija i pljuje, praveći najružnije grimase.

Ja se i dalje držah čvrsto, dok su gđa Džo i Džo otrčali k njemu. Nisam znao kako sam to uradio, ali nisam sumnjao da sam ga na neki način ubio. U mom užasnom stanju pruženo mi je olakšanje kad su ga doveli natrag, i kad je, pogledavši po društvu kao da mu se *ono* bilo smučilo, klonuo na stolicu s jednim značajnim, zadihanim uzvikom: „Katran!“

Bio sam napunio bocu katranskom vodom iz krčaga. Znao sam da će mu uskoro biti gore. Pokrenuo sam sto kao što čine medijumi današnjeg vremena, snagom svoga nevidljivog pritiska na nj.

„Katran!“, uzviknu moja sestra u čudu. „Pa kako je katran mogao dospeti tamo?“

Ali ujak Pamblčuk, koji je bio svemoćan u toj kuhinji, ne hte da čuje ni reči, ne hte da čuje o tom predmetu, već zapovednički

odmahnu na sve to rukom, i zatraži klekovaču i vruću vodu. Moja sestra, koja se beše opasno udubila u misli, morala je da se vredno uposli oko spremanja klekovače, vrele vode, šećera i limunove kore, i oko mešanja svega toga. Bar za neko vreme bejah spasen. I dalje sam se držao za nogu od stola, ali sada sam je stezao s grozničavom zahvalnošću.

Postupno se umirih dovoljno da pustim nogu i pojedem puding. G. Pamblčuk je jeo puding. Svi su jeli puding. Svrši se i to jelo i g. Pamblčuk počeo da zrači pod oživljavajućim uticajem klekovače i vode. Počeh da mislim da ću prebroditi taj dan kad moja sestra reče Džou: „Čiste tanjire – hladne“.

Odmah opet šćepah nogu od stola i pritisnuh je uz grudi kao da je drug moje mladosti i prijatelj moje duše. Predvideo sam šta dolazi, i osetio da ću toga puta zaista propasti.

„Morate probati“, reče moja sestra obraćajući se gostima na svoj najbolji način, „morate probati, da biste završili time jedan tako izvrstan i ukusan poklon ujke Pamblčuka!“

Moraju li? Neka se ne nadaju da će ga probati!

„Da znate“, dodade moja sestra ustajući, „to je pita – pita sa začinjnim svinjskim mesom.“

Društvo zažagori čestitanjem. Ujak Pamblčuk, svestan da je zaslužio dobro od svoje sabraće, reče – sasvim živahno, uzimajući sve u obzir: „Pa, gđo Džo, potrudicemo se što bolje možemo; hajte da naćnemo tu pitu.“

Moja sestra iziđe da je donese. Čuh njene korake kad je išla k ćileru. Videh g. Pamblčuka kako odmerava noć. Videh probuđen apetit u rimskim nozdrvama g. Vopsla. Čuh g. Habla kad reče: „Parće pite od svinjskog mesa može da legne povrha ma ćega što biste mogli pomenuti a da nimalo ne škodi“, i ćuh Džoa kako reče: „I ti ćeš je dobiti, Pipe.“ Nisam nikad bio sasvim siguran da li sam pustio piskav krik užasa samo u mislima ili tako da ga je društvo ćulo. Osetih da više ne mogu da podnesem, i da moram pobeći. Pustih nogu od stola i potrćah svom brzinom.